

HEGEMONİK İSTİKRAR TEORİSİ BAĞLAMINDA İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEMİN POLİTİK EKONOMİSİ*

 Mustafa GÜDER^a

 Mehmet ÇETİN^b

Özet

Bu çalışma, iki savaş arası dönemdeki (1919-1939) uluslararası politik ekonominin, 19. yüzyılda İngiltere ve II. Dünya Savaşı sonrasında ABD liderliğindeki uluslararası sistemden ekonomik ve siyasi istikrarı sağlama bakımından nasıl ayrıştığını incelemektedir. Bu doğrultuda; iki savaş arası dönemdeki ticari korumacılık, parasal sistemsizlik, Büyük Buhran ve ülkeler arası iş birliğinin tesis edilememesi gibi ekonomi politik sorunlara dair gelişmeler üzerinde durulmaktadır. Liberal kapitalizmin serbest ticaret ve ortak bir parasal sistem gibi gerekliliklerinin, iki savaş arası dönemde sağlanamamasına Hegemonik İstikrar Teorisi çerçevesinde bir açıklama sunulmaktadır. Teoride kamu malı olarak değerlendirilen bu gereklilikler, liberal bir lider tarafından sağlandığında uluslararası sistemdeki istikrarın ne yönde geliştiği sorusu üzerine odaklanılmakta ve sonuç olarak, kapitalizmin son iki yüz yıllık süreci içinde kamu mallarını sağlayan bir liderin bulunduğu dönemlerin daha istikrarlı bir yapıya sahip olduğu ortaya konulmaktadır. İki savaş arası dönemde ise uluslararası sistemin liderliğini üstlenen bir güç bulunmamaktadır. Bu hegemonik güç boşluğu, söz konusu dönemdeki ekonomi politik istikrarsızlıkların artmasına ve çözüme yönelik girişimlerin başarısız olmasına zemin hazırlamıştır. Çalışmada bu süreçler, Hegemonik İstikrar Teorisi bağlamında ele alınarak; uluslararası politik ekonomideki istikrarsızlıkların ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hegemonik istikrar teorisi, İki savaş arası dönem, Uluslararası politik ekonomi

THE POLITICAL ECONOMY OF THE INTERWAR PERIOD IN THE CONTEXT OF THE HEGEMONIC STABILITY THEORY

Abstract

This study examines how the international political economy in the interwar period (1919-1939) diverged from the international system led by Britain in the 19th century and the USA after the Second World War in terms of ensuring economic and political stability. In this direction, the developments regarding political economy problems such as commercial protectionism, lack of monetary system, the Great Depression and the inability

*Bu makale, "Hegemonik İstikrar Teorisi ve İki Savaş Arası Dönemde Eko-Politik İstikrarsızlık" isimli Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

^a Arş. Gör., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü, mustafa.guder@adu.edu.tr

^b Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, mehmet.cetin@deu.edu.tr

Makale Geliş Tarihi: 04.05.2021, Makale Kabul Tarihi: 19.08.2021

to establish cooperation between countries in the interwar period are emphasized. An explanation is presented within the framework of the Hegemonic Stability Theory for the failure of liberal capitalism to meet the requirements of free trade and a common monetary system in the interwar period. The focus is on the question of how the stability in the international system develops when these requirements, which are considered as public goods in theory, are met by a liberal leader; and as a result, it is revealed that the periods of a leader providing public goods in the last two hundred years of capitalism have a more stable structure. In the interwar period, there is no power that takes the leadership of the international system. This hegemonic power gap paved the way for the increase of political economic instability and the failure of attempts towards a solution. In the study, these processes are handled in the context of Hegemonic Stability Theory; It is aimed to reveal the instabilities in the international political economy.

Keywords: Hegemonic stability theory, Interwar period, International political economy

Giriş

Uluslararası politik ekonomide istikrarın ve istikrarsızlıkların hâkim olduğu dönemler, farklı koşullar altında ve birbirini takip eden bir biçimde var olmuştur. Bazı dönemlerde istikrar, halihazırdaki güç dengesi ve çeşitli kolektif çabalar sayesinde nispeten sağlanabilmiş; bazı dönemlerde ise ekonomik ve siyasi karışıklıklar ve çatışmacı yapılar istikrarsızlıklara zemin hazırlamıştır. Bu çalışmada zaman aralığı olarak, tarihteki ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkların sıkça görüldüğü dönemlerden biri olan iki savaş arası dönem ele alınmaktadır. Bu doğrultuda, söz konusu dönemdeki istikrarsızlıkların Hegemonik İstikrar Teorisi (HİT) bağlamında açıklanması amaçlanmaktadır. Böylece Türkiye'deki iktisat disiplini içinde HİT'nin göz ardı edilmesinin ve iki savaş arası döneme ilişkin çalışmaların sınırlılığının giderilmesi yönünde katkı sağlaması beklenmektedir.

İki savaş arası dönemde ticari korumacılık, parasal istikrarsızlık ve Büyük Buhran gibi ekonomik sorunlara ek olarak dünyayı ikinci bir kitlesele savaşa sürükleyen siyasi uzlaşmazlıklar söz konusu olmuştur. Bu süreçte, Milletler Cemiyeti tarafından organize edilen ortak çıkara dayalı uzlaşma arayışları karşılıksız kalmış, ülkeler arası çıkar çatışmaları devam etmiş ve dünya barışı tesis edilememiştir.

Bu çatışmacı ortamın oluşmasındaki temel sebeplerden biri, I. Dünya Savaşı tecrübeleri nedeniyle ülkelerin ekonomik amaçlarının çoğunlukla otarşik eğilimler barındırması olmuştur. Siyasi anlamda ülkelerin ulusal güvenliğe ağırlık vermeleri, ekonomik anlamda da korumacılığın güç kazanmasını beraberinde getirmiştir. Klasik ekonomi kuramında, ülkelere karşılıklı kazanç sağladığı savunulan serbest ticaret sistemi ikinci plana atılmıştır. Savaşın ardından ise serbest ticaretin istikrarlı bir şekilde gelişmesini garanti eden genel kabul görmüş bir parasal sistem de birçok girişime rağmen yeniden tesis edilememiştir. I. Dünya Savaşı'nın maliyetlerinin emisyon yöntemiyle finanse edilmesi sonucunda altın standardı bozulmuş ve standarda dönüş için gerçekleştirilen uluslararası konferanslar, müşterek bir çıkarda buluşmanın imkansızlığı nedeniyle ülkeler için tam anlamıyla ikna edici olmamıştır. Nihayetinde standardın çoğu ülkece terk edilmesiyle birlikte serbest ticaretin gelişmesi oldukça zora girmiştir. Milletler Cemiyeti'nin mevcut ekonomik sorunlar karşısında ürettiği çözüm önerileri ise yalnızca çok kısa vadeli dönemler halinde etkili olabilmıştır.

Bu bağlamda, çalışmanın birinci bölümünde Hegemonik İstikrar Teorisi ile ilgili genel bir çerçeve sunulmaktadır. Teoride kabul edildiği şekilde sisteme istikrar kazandıran hegemonik gücün hangi özellikleri barındırması gerektiği ortaya konulmaktadır. Bunun yanı sıra hegemonun gerçekleştirilmesi gereken temel görevlerin ve sağlanması beklenen kamu mallarının neler olduğu ve bunu takiben farklı yazarlar tarafından hangi dönemlerin hegemonik olarak sınıflandırıldığı üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde son olarak, hegemonya dönemlerinin temel karakteristikleri ortaya konulmaktadır.

İkinci bölümde hegemonya ve istikrarsızlık arasındaki ilişki kapsamında iki savaş arası döneme odaklanılmaktadır. İstikrarsızlıkların çıkış noktası olarak değerlendirilebilecek I. Dünya Savaşı ile birlikte mevcut sorunların kronik hale gelişi ve çözüme kavuşturulamayan yeni sorunların ortaya çıkışına değinilmektedir. Bu bölümde ilk ikisi iktisadi, diğeri ise politik olmak üzere üç temel sorun incelenmektedir. Bunlardan ilki, yükselen milliyetçiliğin ekonomi alanındaki yansıması olan ticari korumacılıktır. İkinci sorun ise ortak bir parasal sistemin kurulamamasıdır. Bu ikinci sorunun varlığını sürdürmesi ve altın standardına geri dönüşün birçok girişime rağmen sağlanamaması, doğrudan birinci sorunu teşkil eden serbest ticaret sisteminin tesis edilememesinin de temel sebeplerinden biri olmuştur. Ülkeler serbest ticaret sistemi yerine korumacı ekonomi politikalarına yönelirken; sistemin potansiyel faydaları ikinci plana atılmıştır. Ülkeler arasındaki güçlü çıkar çatışmaları, bu durumun oluşmasında etkili olmuştur. Bu bölümde üzerinde durulan üçüncü ve politik olan sorun ise Milletler Cemiyeti örneği üzerinden hegemonik güç boşluğunun kurumların etkinliğini sekteye uğratışıdır. Zira bu kurumun anti-hegemonyal yapısı, incelenen ilk iki ekonomik soruna dair üretilen politikaların başarılı olamamasını beraberinde getirmiştir.

A. HEGEMONİK İSTIKRAR TEORİSİ

Hegemonik İstikrar Teorisi (HİT), uluslararası politik ekonomideki istikrarı, sisteme liderlik eden bir devletin varlığı ile ilişkilendirmektedir. Teori, ilk kez Charles Kindleberger (1973)'in *"The World in Depression, 1929-1939"* adlı çalışmasıyla literatüre girmiştir. Kindleberger, çalışmasında, I. ve II. Dünya savaşları arası (iki savaş arası) dönemde uluslararası sistemdeki istikrarsızlıkların nedenini; hem 19. yüzyılın hegemonik gücü olan İngiltere'nin sistemi idare etme kapasitesini kaybetmiş olması hem de potansiyel hegemonik güç olarak görülen ABD'nin sistemi yönetmeye istekli olmaması olarak göstermiştir. 19. yüzyıldaki İngiltere Merkez Bankası gibi kriz durumlarında fon sağlayan bir son kredi mercii söz konusu dönemde yer almamış ve bu durum, piyasaların istikrarsız bir sürece girmesine neden olmuştur. 1929'da ABD'de ortaya çıkan krizin önlenemeyip küresel bir buhran haline gelmesi de uluslararası sistemi koordine edecek bir gücün yokluğuna atfedilmektedir (Eichengreen, 1996, s. 1). Buhran sonrası tüm dünyada artan korumacı ticaret politikaları, küresel ticaret ağlarını olumsuz etkilemiş ve bu gidişatı önlemek adına Milletler Cemiyeti vasıtasıyla gerçekleştirilen birçok girişim, kurumun arkasında serbest ticareti yeniden yaygınlaştıracak hegemonik bir gücün bulunmaması nedeniyle başarılı olamamıştır. Bu yaklaşımlar çerçevesinde sonraları uluslararası politik ekonomi üzerine yapılacak birçok çalışmaya temel oluşturacak bir teori ortaya çıkmıştır.

Teoride istikrar ile kastedilen şey; geniş çaplı uluslararası yatırımların gerçekleştirildiği ve ortak kambiyo sistemi çerçevesinde serbest ticaretin yapıldığı bir küresel ekonominin mevcut olmasıdır. Bu bakımdan teorideki istikrar olgusu temelde normatif bir niteliğe sahiptir. Bu özelliklere sahip bir küresel

ekonomide devletlerarası çatışmaların ve ticarî ambargoların azalacağı, ulusal para birimleri arasında konvertibilitenin sağlanacağı varsayılmaktadır (Sachse, 1989, s. 3). Bu bakımdan HİT, liberal bir dünya düzeninin inşa edilmesinin ve devamlılığının ancak liberal idealleri savunan bir hegemon gücün varlığıyla sağlanabileceğini savunan yaklaşım olarak tanımlanabilir (Gilpin, 2016, s. 95).

HİT, uluslararası sistemdeki istikrar olgusunun analiz edilmesinde oldukça önemlidir. 20. yüzyıldan itibaren ampirik verilerin de çalışmalarda kullanılmaya başlanmasıyla, hegemonik güç ile uluslararası istikrar arasındaki ilişkiyi analiz etmede teorinin önemi giderek artmıştır (Yazid, 2015, s. 67). Böylece siyasi ve ekonomik gelişmeler arasındaki ilişkiye odaklanılmış; ekonomik yapı ve güç dağılımı arasındaki bağlantı ortaya konulmaya çalışılmıştır (Halaç & Doruk, 2019, s. 180). HİT konusunda özellikle Kindleberger (1973), Gilpin (1975) ve Krasner (1976) gibi realistlerin çalışmaları öne çıkmaktadır. Bu düşünürler, uluslararası sistemde gücün belli bir merkezde yoğunlaştığı -hegemonik- durumlarda uluslararası politik ekonomideki istikrarın arttığını ancak gücün sistemde yer alan aktörler arasında nispi olarak adaletli dağıldığı – güç dengesi- durumlarda ise istikrarsızlıkların ortaya çıktığını öne sürmektedirler (Keohane, 2019, s. 136). Buna ek olarak, hegemonik bir yapıda, sistemdeki paydaş ülkelerin disipline olacağını, ülkeler arası koordinasyonun ve güvenin artacağını öngörmektedirler. Bu sayede ülkelerin piyasalarını rekabetçi hale getirmeleri ve uluslararası ekonomiyi sıfır toplamlı bir oyun olarak gören komşuya zarar verme politikalarından da vazgeçmeleri beklenmektedir. Hegemonun gücü zayıfladığı takdirde ise korumacılığın ve otarşiye yönelimin artacağı, piyasalarda istikrarsızlıkların ve bloklaşmaların söz konusu olacağı düşünülmektedir (Öztürk, 2011, s. 75).

1. Hegemonik Gücün Başlıca Özellikleri ve Görevleri

Hegemonik İstikrar Teorisi'ne göre, uluslararası sisteme liderlik edecek ülkenin hegemonik konumunu sürdürebilmesi için yerine getirmesi gereken birtakım görevler ve sahip olması gereken bazı özellikler bulunmaktadır. Bu noktada, farklı yazarlar tarafından çeşitli görev ve özellik kümeleri ortaya konulmuştur. Örneğin; Strange (1987, s. 565), hegemonik devletin, dört yapısal güç unsurunda diğer devletlere göre nispi üstünlük sağlaması gerektiğini öne sürmektedir. Bunlardan ilki, askerî açıdan teknik üstünlüğünü genişleterek; diğer ulusların güvenliğine yönelik belirleyicilik tekeli elinde bulundurması anlamına gelen "güvenlik unsuru"dur. İkincisi, "üretim unsuru"dur ve hegemonun uluslararası mal ve hizmet akışında kontrol gücüne sahip olması gerektiğini ifade etmektedir. Hegemonik gücün diğer iki özelliği ise, "finans unsuru" ve "bilgi unsuru"dur. Finans unsuru, hegemonun küresel sermaye piyasalarını biçimlendirmedeki; bilgi unsuru ise bilgi teknolojilerinin geliştirilmesi ve aktarılmasındaki belirleyicilik gücüne işaret etmektedir.

Gilpin (1987, s. 75-77) ise hegemonik gücü diğer ülkelerden ayırt eden özelliklerin temelde ekonomik konularla ilişkili olduğunu ortaya koymakta ve bu doğrultuda üç temel özellik sıralamaktadır. Gilpin ilk olarak, hegemonik gücün dünya ekonomisi içindeki payının büyük olmasının diğer ülkeler için faydalı olacağını öne sürmektedir. Zira hegemonik gücün ithalat ve ihracatının genişlemesi; farklı mallara erişim ve yerel üretimler için pazar bulma konularında olduğu gibi bilgi ve teknoloji transferleri konusunda da önem taşımaktadır. Hegemonik gücün ikinci ekonomik özelliği finansal piyasaların işleyişini belirleme ve gerektiğinde diğer ülke piyasalarına müdahale etme olanağı verecek şekilde ulusal para biriminin aynı zamanda uluslararası rezerv para niteliği taşıması ve böylece önemli bir senyoraaj

geliri elde etme fırsatı yakalamasıdır. Son özellik ise hegemonik gücün ekonomisinin belirli bir esnekliğe ve hareketliliğe sahip olmasıdır. Bu özellik ile küresel krizleri önleyebilme ve gerektiğinde ekonomik yapıyı dönüştürebilme yeteneği elde etmektedir.

Keohane (1984, s. 32-33), hegemonyanın söz konusu olabilmesi için bir ülkenin ham madde, sermaye kaynakları, uluslararası piyasalar ve yüksek katma değerli malların üretimi olmak üzere dört alanda üstünlük elde etmesi gerektiğini savunur¹. Bu dört alanda öncü olan ülke, uluslararası sistemin idaresinde belirleyici olmakta ve hegemonik güç olarak tanımlanabilmektedir.

HİT'nin öncüsü Charles Kindleberger, hegemonik bir gücün uluslararası ekonomi politiğin istikrarını sağlayabilmesi için öncelikle şu görevleri yerine getirmesi gerektiğini öne sürer (Kaykusuz, 2014, s. 174-175):

- Küresel mal ve hizmet ticaretinin sürdürülebilmesi için serbest piyasalara gerekli ortamın oluşturulması,
- Ekonomilere özellikle dönemsel hareketler karşısında uzun vadeli sabit bir borçlanma olanağının sunulması,
- Ortak ve istikrarlı bir döviz kuru sisteminin tesis edilmesi,
- Farklı makroekonomik politikalar arasında uyumun sağlanması,
- Krizlerde reeskont ve/veya likidite sağlayan son kredi mercii rolünün üstlenilmesi.

Hegemonik gücün, sıralanan bu görevleri yerine getirebildiği ölçüde istikrarı garanti edebileceği ve diğer devletleri liberal ekonomik sisteme katılmaya teşvik edebileceği beklenmektedir (Gilpin, 1987, s. 79). Bu görevlerin hayati rolü, özellikle kriz dönemlerinde öne çıkmaktadır. Öyle ki, krizlerin aşılmasında çaba gösterecek güçlü bir aktörün var olduğu önceden bilindiğinde, diğer ülkelerin mevcut sistemi terk etme eğilimine girmeyeceği düşünülmektedir.

Snidal (1985, s. 580-581) ise HİT'ne hegemonik gücün görevlerine ilişkin kamu malı yaklaşımı ile katkıda bulunmuştur. Snidal'a göre, uluslararası sistemin tüm aktörlerine fayda sağladığı varsayılan küresel kamu malları, tek bir hegemonik güç tarafından sağlanmalıdır. Hegemonya tekeline sahip olan bu aktör (stabilizatör), zorlayıcı değil iyiliksever bir nitelikte olmalı ve kamu malları vasıtasıyla istikrarı tesis etmelidir. Küresel kamu malları, HİT'nin hem Kindleberger'in geliştirdiği liberal hem de Krasner ve Gilpin'in devlet merkezli yaklaşımlarında yer almaktadır (Öztürk, 2011, s. 62). Kindleberger (1973, 1981), başlangıçta kamu malı olarak nitelendirdiği uluslararası bir reeskont mekanizması sayesinde kriz durumlarında sermaye çıkışlarının önlenebileceğini veya finansal işleyişin bozulmaması için likidite sağlanabileceğini belirtmiştir. Buna döviz kuru sisteminin yönetimi ve iç para politikalarında uyumun

¹ Keohane'in vurguladığı son özellik, Wallerstein'in hegemonya tanımı ile örtüşmektedir. Wallerstein (1980, s. 38) hegemonyayı bir merkez ülkede (hegemon) üretilen malların diğer merkez ülkelere göre bile daha rekabetçi ve daha etkin bir biçimde üretildiği durum olarak tanımlamaktadır. İki düşünürün de üzerinde durduğu nokta, hegemonik gücün en çok üretimi yapması değil, katma değeri yüksek olan malların üretiminde rekabet avantajına sahip olması ve buradan hacimli bir gelir elde etmesidir.

sağlanmasını da eklenebilir. Özetle, Kindleberger'e göre uluslararası sistemdeki istikrar olgusu, tüm aktörlerin faydasına olduğu için doğrudan bir kamu malı niteliğindedir (Halaç & Doruk, 2019, s. 182).

Öte yandan Gilpin (1987)'ye göre, kamu malları temelde üç unsurdan oluşmaktadır. Bunlardan ilki, En Çok Kayırılan Ülke (MFN) ve karşılıklılık kurallarına bağlı olarak organize olmuş "açık ve liberal bir ticaret sistemi"dir. Zira liberal ekonomik işleyiş, ticarete katılan tüm taraflara karşılıklı üstünlükler çerçevesinde önemli getiriler sunmaktadır. İkinci unsur, etkin döviz kurlarına ve güçlü rezerv paraya sahip bir "istikrarlı parasal sistem"dir. Üçüncü ve son unsur ise "uluslararası güvenlik"tir.

Genel anlamda uluslararası ekonomi politiğe liderlik edecek aktörün gücü, farklı yazarlar tarafından ortaya konan küresel kamu mallarını sağlayabilme kapasitesi ile ilişkilidir. Uluslararası sistemde gücün bir devlette yoğunlaşması ve diğerlerinin de faydasına olacak bir biçimde kamu mallarının bu devlet tarafından sunulması söz konusu olduğunda hegemonik bir yapının varlığından söz edilebilmektedir.

2. Hegemonya Dönemleri

Uluslararası ekonomi politiğin yönetimi dönemsel olarak yükselen ve çöken hegemonik güçler arasında el değiştirmektedir. Bu bakış açısı, hegemonya yaklaşımının döngüsel bir nitelik taşıdığı anlamına gelmektedir (Gilpin, 1981, s. 156). Keohane ve Nye (2011) buradan hareketle, uluslararası sistemdeki liderlik değişimlerinin temel nedenlerini ortaya koymaktadır. Bunlar arasında savaş gibi politik güç dengesini etkileyen büyük olaylar ve bazı ekonomik gelişmeler yer almaktadır. Örneğin; mevcut sistemden elde edilen faydaların oranı sistemin idaresinde doğrudan rol almayan ikincil devletler lehine değiştiğinde, bu devletler hegemonik gücün yönetim kapasitesini kendi özerkliklerine bir tehdit olarak görmeye ve hegemonyanın getirdiği tek taraflı bağımlılığı reddetmeye başlamaktadır. Öte yandan hegemonik gücün kuralları belirleme ve uygulama kabiliyeti azaldığında ikincil devletler, sistemi yönetmenin maliyetlerini gözden geçirmeye başlamakta ve zaman içinde sistemi yönetmeye aday olabilmektedirler. HİT'e göre, sisteme liderlik eden devletin değiştiği süreçte bir hegemonya boşluğu söz konusu olmakta ve önceden politik ekonomideki istikrarı sağlama adına belirlenen hedeflerden uzaklaşmaktadır. Bu nedenle, hegemonik bir gücün bulunmadığı dönemler ile istikrarsızlık arasında kayda değer bir ilişkinin bulunduğu öne sürülmektedir.

Tarihte yükseliş ve düşüş döngüsü olarak da adlandırılan uluslararası sistemdeki yönetim tekelinin el değiştirdiği dönemler bulunmaktadır. Zira zaman içinde gücünü artırıp; sistemi yönetme kabiliyeti kazanan devlet, bir süre sonra karşılaştığı çeşitli zorluklar ve olağanüstü koşullar nedeniyle bu kabiliyetini yitirerek; liderlik konumunu kaybedebilmektedir. Sistemi yönetme isteği, gücü ve iradesine sahip başka bir devlet ise yeni lider/hegemonik güç olarak öncekinin yerini alabilmektedir.

Dünya liderliğinin tarihin farklı dönemlerinde hangi devletlerin elinde olduğu ve bu liderlerden hangilerinin hegemonik olarak adlandırılabilceği konusu birçok yazar tarafından farklı şekillerde değerlendirilmektedir. Örneğin; Katzenstein (1977), 19. yüzyıldan beri uluslararası sistemde iki hegemonik gücün yer aldığını öne sürer. Buna göre, 1840-1880 arası dönemde sistemi liberal politikalar çerçevesinde idare eden İngiltere, hegemonik olarak adlandırılabilcek ilk dönemin lideri

konumundadır. Sonraki hegemonik güç ise II. Dünya Savaşı sonrasında benzer politikaları takip eden ABD olmuştur.

Modelski (1978, s. 219-224) ise tarihsel açıdan daha geriye işaret ederek, dünyada beş farklı hegemonya değişimi yaşandığını iddia etmektedir. Bunlar sırasıyla; Portekiz (1494-1580), Hollanda (1609-1678), İngiltere (1713-18. yüzyıl sonu ve 1815-1939 olmak üzere iki ayrı dönem) ve ABD (1945 sonrası)'nin dünya liderliğini üstlendiği süreçlerden oluşmaktadır.

Bir diğer sınıflandırmada Cox (1983, s. 170-171); 1845 ve 1980 yılları arasında hegemonya açısından dört farklı dönem tanımlamaktadır. O'na göre, ilk dönem olan 1845-1875 yılları arasında İngiltere hegemonyası söz konusu olmuş ve bu süreçte İngiltere merkezli Klasik liberalizmin iktisat politikaları - karşılaştırmalı üstünlükleri temel alan serbest ticaret ve klasik altın standardı gibi- dünyanın farklı coğrafyalarına yayılmaya başlamıştır. Bir sonraki dönem olan 1875-1945 arasında ise serbest ticaret yerine korumacı ekonomi politikaları önem kazanmış, İngiltere'nin nispî gücü azalmış ve İngiltere hegemonyası giderek ortadan kalkmıştır. II. Dünya Savaşı'nın ardından 1965'e kadar süren üçüncü dönemde ise İngiltere'ninkine benzer şekilde liberal politikaları temel alan ABD hegemonyası söz konusu olmuştur. Cox'ın dördüncü ve son dönem olarak değerlendirdiği 1965 sonrasında ise ABD'nin liderliği sorgulanmaya başlanmış ve hegemonya olgusu giderek belirsiz bir hal almıştır.

Dünya sistem teorisyenlerinden Wallerstein (1984) ise görece daha kısa süreleri kapsayan üç hegemonik dönem tanımlamaktadır. Bunlar sırasıyla Hollanda (1620-1650), İngiltere (1815-1873) ve ABD (1945-1967) hegemonyalarını içermektedir. Wallerstein'a göre bir hegemonyanın oluşabilmesi için en önemli koşul, ülkelerden birinin üretimde yüksek verimlilik artışları sağlayarak uluslararası sisteme yön verebilme gücünü elde etmesidir. Ancak verimlilikteki artışı uzun vadede sürdürebilmek mümkün olmadığı için hegemonya olgusu sadece kısa dönemler halinde geçerli olabilmektedir.

Bu çeşitli dönemsel sınıflandırmaların yanı sıra HİT, temelde iki hegemonik dönem üzerine yoğunlaşmaktadır. Zira, teoriye katkı sağlayan birçok düşünür, 19. yüzyılın başından I. Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede dönemsel olarak güçlenip zayıflayan ama genel anlamda varlığını koruyan bir İngiltere hegemonyasından bahsetmektedir. ABD öncülüğünde yeni bir uluslararası sistemin kurulmaya çalışıldığı 1945 yılı sonrası ise diğer bir hegemonya dönemi olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşıma göre; iki savaş arası dönem olarak bilinen süreçte uluslararası sistemde hegemonik bir güç boşluğu söz konusu olmuştur (Gilpin, 1987, s. 73; Kindleberger, 1976, s. 32; Keohane, 2019, s. 137).

3. Hegemonya Dönemlerinin Tarihsel Karakteristiği

Teoride baz alınan hegemonik süreçlerin gelişiminin tarihsel açıdan incelenmesi ve farklı dönemlere ilişkin temel özelliklerin ortaya konulması, teorinin argümanlarının anlaşılabilmesi için büyük önem taşımaktadır. Buna koşut olarak, son iki yüzyıllık süreç; basitçe İngiliz hegemonyası, iki savaş arası dönem ve Amerikan hegemonyası olmak üzere üç dönem üzerinden ele alınabilir.

İngiliz hegemonyası olarak bilinen ilk dönemin 1815'te Napolyon Savaşları'nın bitişi ile başladığı kabul edilmektedir. I. Dünya Savaşı'na kadar devam eden bu dönemde (Pax Britannica), uluslararası sistem İngiliz orta sınıfının çıkarlarını yansıtan liberal ideoloji çerçevesinde şekillenmiştir. Bu süreçte

İngiltere, iktisadî üstünlüğü sayesinde güçlü devletleri liberal uygulamalara ikna etme ve dünyaya serbest ticaretin faydalarını tanıtmaya konularında önemli bir aktör olmuştur. Ayrıca diğer ülkelerde korumacı politikaları önleme ve piyasa liberalizasyonu konularında bir baskı gücü elde etmiştir (Gilpin, 1987, s. 73).

İngiltere'nin ulusal para birimi olan sterlin, hegemonya dönemi boyunca dünyadaki temel rezerv para olarak işlem görmüştür. Bunun yanı sıra küresel kamu malı olarak nitelenen birçok işleyiş, İngiltere'nin öncülüğünde tesis edilmiştir. Serbest mal ve hizmet piyasalarının oluşturulması, Londra merkezli istikrarlı sermaye akımlarının dünya geneline yayılması, altın standardı çerçevesinde oluşturulan makroekonomik politikalar ve döviz kurları arasında koordinasyonun sağlanması ve bir son kredi merciinin (özellikle 1844 sonrası dönemde Bank of England) sistemde görev alması başlıca kamu malları arasında yer almaktadır (Kindleberger, 1976, s. 32).

İngiltere hegemonyası döneminde, sağlanan kamu malları ile uluslararası ekonomi politiğin liberal bir yapıya kavuşturulduğu söylenebilir. İngiltere'nin özellikle serbest ticaret konusundaki çabaları, bu noktada büyük önem taşımaktadır. Zira bu çabalar sayesinde Avrupa ekonomileri 1820'den 1875'e kadar serbest ticaret sistemine dahil olmuştur (Kindleberger, 1976, s. 17). Kindleberger (1973), Avrupa ekonomilerini bu geçiş sürecinde ayrı ayrı ele almak yerine; ideolojik veya öğretisel anlamda ortak nedenlerle serbest ticarete geçen tek bir bütün olarak değerlendirmenin daha doğru olacağını savunmaktadır. Bu bakış açısına göre, İngiltere'nin inşa ettiği serbest ticaret sisteminin faydaları giderek görünür hale gelmiş ve Avrupa ekonomileri de buna kayıtsız kalmayarak sisteme dahil olmuşlardır.

Bu gelişmeler sayesinde İngiliz hegemonyasının II. Dünya Savaşı'na kadar varlığını koruduğu ancak özellikle 1873 yılında başlayan Uzun Depresyon süreci ile birlikte hegemonik gücün zayıflama aşamasına girdiği söylenebilir (Öztürk, 2011, s. 78). 1873 sonrası dönemde de İngiltere başat ekonomik güç olmaya devam etse de diğer ülkelerde başlayan korumacı ticaret politikalarına yönelik eğilim, liderin sisteme yön verme kabiliyetini oldukça azaltmış ve ülkeleri bu eğilimden caydırma çabaları karşılıksız kalmıştır (Katzenstein, 1977, s. 594). Depresyon sürecinde ekonomik büyümenin yavaşlamasına rağmen İngiltere, I. Dünya Savaşı başlayana kadar serbest ticaret politikalarını takip ederek; hegemonik güç olmanın gerektirdiği liberal bir uluslararası sistem inşa etme çabalarını sürdürmüştür. Kindleberger (1973)'e göre, kriz zamanlarında liderin diğer ülkelerle ticaretini sürdürmesi, onun yerel kaynaklarından ve yüksek hacimli ithalatından sorunlu dış piyasaların yararlanmaya devam etmesini sağlayarak uluslararası ekonomiye önemli bir katkı sağlamaktadır.

I. Dünya Savaşı ile İngiltere hegemonyasının ortadan kalkmaya başlaması, yeni lider olarak ABD'nin ön plana çıkmasına ortam hazırlamıştır. ABD'nin ekonomik liderliği görünür hale gelse de II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar bunun bir hegemonyaya dönüşebildiğini söylemek mümkün değildir. Ancak özellikle 1920'lerde, liderliğin gerektirdiği uluslararası ekonomi politiği dengeleme kabiliyetine sahip olduğu görülmüştür. Bu dönemde ABD'de yaşanan ekonomik canlanmanın faydaları uluslararası ekonomiye de yansımıştır. ABD'nin diğer devletlere borç vermesi ve yatırımlar kanalıyla dış piyasalara sermaye aktarması, dünyadaki asimetrinin giderilmesine katkı sunmuştur. Fakat 1929 Buhranı ABD'nin ithalatının azalmasına ve sermaye akımlarının terse dönmesine yol açmıştır (Kindleberger, 1973, s. 293).

İki savaş arası dönemde gelişmiş ülkeler Büyük Buhran'ın ve savaşların yol açtığı zorluklar nedeniyle II. Dünya Savaşı sonrası için ilki ekonomik büyümeyi ve tam istihdamı sağlamak, diğeri ise korumacılığı önleyip serbest ticaret düzenini tesis etmek şeklinde iki temel öncelik belirlemiştir (Gilpin, 1987, s. 131). Bu süreçte uluslararası sisteme liderlik etmesi öngörülen ABD'nin görevleri de serbest ticaret için küresel iş birliği sağlama, sermayenin dolaşımını düzenleme ve bir parasal sistem oluşturma olarak öne çıkmıştır (Hansen, 1945).

ABD'nin bu görevleri etkin bir şekilde yerine getirebilmesi için kurumsal bir yapının gerekli olduğu görülmüştür. 1944 yılında gerçekleştirilen Bretton Woods Konferansı ise yeni kurallar ve kurumların belirlenmesi için ilk girişim olmuştur. Konferansta sermaye hareketlerini, parasal sistemi ve küresel ticareti yönetecek üç ayrı kurumun (Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve GATT) oluşturulması fikri ortaya çıkmıştır (Bakkalcı, 2008, s. 11; Kindleberger, 1976, s. 22, 32). Bu sayede, uluslararası politik ekonomide İngiltere'nin altın standardını terk etmesinden (1931) beri devam eden kural ve norm eksikliğinin ABD liderliğinde giderileceği öngörülmüştür (Keohane & Nye, 2011, s. 67).

Bretton Woods'ta oluşturulan kurumlar, esasen ABD'nin hegemonik üstünlüğünün ürünleri olmuş (Kindleberger, 1973, s. 299) ve ABD bu kurumlar sayesinde önemli ekonomik ve siyasî ayrıcalıklar elde etmiştir. Öyle ki ülkenin dış politikası uluslararası siyasetin temel belirleyicisi olurken; dolar da uluslararası ekonomideki başlıca rezerv para haline gelmiştir. FED ise bir bakıma dünyanın merkez bankası olarak faaliyet göstermeye başlamıştır (Gilpin, 1987, s. 133, 137).

Bretton Woods dönemi boyunca ABD, küresel boyutta kotaların kaldırılması ve tarifelerin düşürülmesi konularında önemli bir çaba göstermiştir (Kindleberger, 1976, s. 32-33). GATT ise bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde başlıca kurum olarak öne çıkmış ve birçok konuda başarı sağlamıştır. İki savaş arası dönemdeki korumacılığın önüne geçilebilmiş ve dünya ticaret hacmi tekrardan artmaya başlamıştır. Öte yandan iki savaş arası dönemdeki rekabetçi devalüasyonların önüne geçebilmek için "Altın Döviz Standardı" olarak adlandırılan sabit döviz kurlarına dayalı ortak bir parasal sistem oluşturulmuş ve yönetimi IMF tarafından sağlanmıştır. Bu yeni sistemde doların 1 ons altının karşılığı 35 \$ olacak biçimde bir parite oluşturulmuş ve diğer ülke para birimleri de farklı oranlar üzerinden dolara endekslenmiştir (Gilpin, 1987, s. 132, 134). Altın döviz standardının, 1958'de Avrupa ekonomilerince resmi olarak uygulanmaya başlanmasıyla da uzun süredir devam eden parasal systemsizlik sorunu ortadan kalkmış ve serbest ticaretin daha etkin bir şekilde gerçekleştirilebilmesinin önü açılmıştır (Keohane & Nye, 2011, s. 69). Bretton Woods'un bir diğer kurumu olan Dünya Bankası ise daha çok farklı ülkelere verimli sermaye yatırımlarını teşvik etmek, yabancı yatırımlara garanti sunmak, kalkınma hedefleri doğrultusunda çeşitli uzun vadeli krediler sağlamak ve uluslararası ticareti geliştirmek gibi hedefler üzerine yoğunlaşmıştır (Kaya, 2003, s. 15-16).

Bretton Woods ile başlayan ABD hegemonyası süreci (Pax Americana) boyunca karşılıklı ekonomik bağımlılıklar yüksek düzeyde artmıştır. Bu olgu, sistemin güçlenmesini ve ülkeler arasında iş birliğinin gelişmesini sağlamıştır. ABD ekonomisi, dünya milli gelirindeki artışa katkı sunan en büyük faktör olurken; FED'in para politikaları uluslararası finansın belirleyicisi olmuş, üstelik birçok kriz anında da son kredi mercii görevi görmüştür. Aynı zamanda FED'in sağladığı yüksek dolar likiditesi, dünya ticaret hacminin büyük oranda artmasını sağlamıştır (Gilpin, 1987, s. 133). Özetle, Bretton Woods

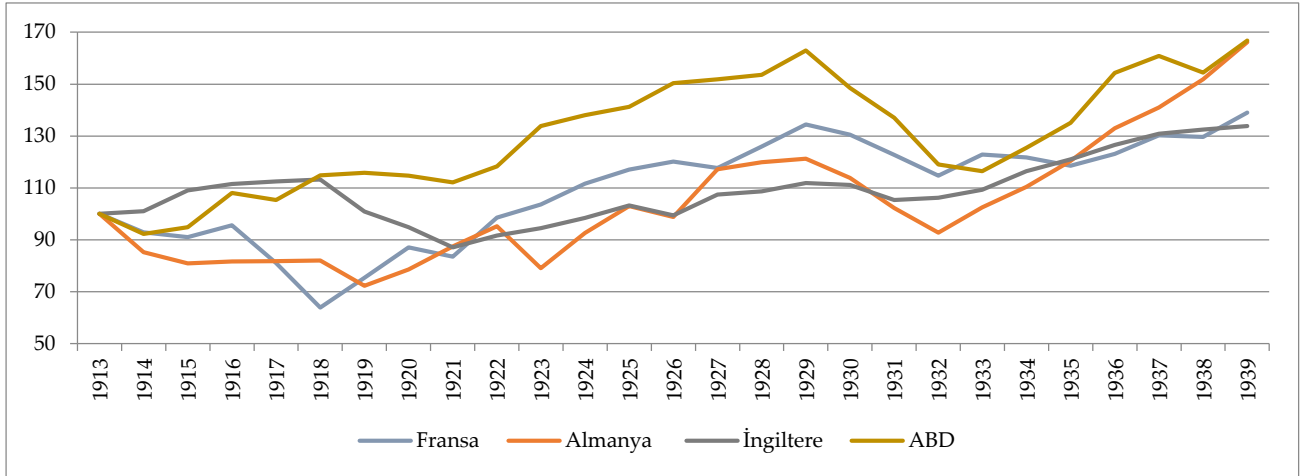
sistemi ile; başlangıçta sınırlı düzeyde ekonomik durgunluklar yaşansa da 1968 yılına kadar düşük enflasyon, istikrarlı döviz kurları ve yüksek oranlı büyüme ile özdeşleşen bir süreç ortaya çıkmıştır (Bordo, 2014, s. 131).

1970'li yıllarda ise ABD hegemonyasını zayıflatan birçok gelişme söz konusu olmuştur. Özellikle sürdürülemez hale gelen Altın Döviz Standardı'nın 1971 yılında terk edilmesi ve 1973'te Petrol Krizi ABD'nin uluslararası sistemi yönetme kabiliyetini oldukça azaltmıştır (Keohane, 2019, s. 137-138). Uluslararası politik ekonomideki ABD etkisi Bretton Woods kurumları aracılığıyla sonraki yıllarda da varlığını sürdürse bile bunun bir hegemonya olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği konusu tartışmalı hale gelmiştir (Gilpin, 1987, s. 133). Bu nedenle, II. Dünya Savaşı'nın sonlarından başlayarak 1970'lere kadar süren Bretton Woods sistemi, HİT açısından 19. yüzyıl İngiltere hegemonyasına benzeyen ABD merkezli yeni bir hegemonya dönemi olarak değerlendirilmektedir. Zira 19. yüzyılda İngiltere'nin oluşturduğu ekonomik ve politik kurumlar ve küresel kamu malları sayesinde sistem istikrarlı hale gelirken; II. Dünya Savaşı sonrasında da Bretton Woods kurumları aracılığıyla ABD tarafından istikrar sağlanmıştır.

B. İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEMDE HEGEMONYA BOŞLUĞU VE ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİDE İSTİKRARSIZLIK

19. yüzyılın dünya düzeni, Napolyon Savaşları'nın son bulmasıyla 1815 yılında tertip edilen Viyana Kongresi'nde kurulmuştur. Barış koşulları, savaşa katılan tarafların kabul ettiği ortak ilkeler etrafında şekillenmiştir. Yeni düzenin garantörü devletler, barışın adil olduğu konusunda hemfikir olmuş ve İngiltere'nin liderliğinde yeni ve liberal bir düzen inşa edilmiştir. Bu düzen, kabaca I. Dünya Savaşı'na kadar varlığını sürdürmüştür. Benzer şekilde, I. Dünya Savaşı'nın sonunda da yeni bir dünya düzeni oluşturmak üzere barış antlaşmaları imzalanmıştır. Bunlardan en önemlisi mağlup devletlerin öncüsü Almanya ile İtilaf devletleri arasında imzalanan Versay Antlaşması olmuştur. Ancak bu antlaşmada, önceki yüzyılda inşa edilen düzenden farklı olarak taraflar barışın adil olduğu konusunda fikir birliği sağlayamamıştır. Bu gerçekliğe rağmen yapılan antlaşmayla dünya toplumsal kargaşa, ideolojik çatışma ve birçok ekonomik sorunla karşı karşıya kalmıştır (Kissinger, 2018, s. 215, 238).

Savaşın yarattığı etkiler, dünya ekonomisinde uzun süre istikrarsızlık kaynağı olmuştur. Bu uzun vadeli sorunların tetikleyicisi ise temelde savaşın finanse edilme yöntemi ile ilişkilidir. Zira çoğu ülke, savaşın giderlerini finanse edebilmek için para arzında genişlemeye gitmiş; buna bağlı olarak da altın rezervleri ticaret açığı bulunan ülkelere kaymıştır. Bu iki gelişme, birçok ülkede konvertibilitenin askıya alınmasına ve aşırı dış borçlanmaya neden olmuştur (Roselli, 2014, s. xii). II. Dünya Savaşı'na kadarki süreçte de bu gelişmeleri takiben, altın standardının terk edilmesi ve yeniden kabulünü de kapsayan parasal düzensizlikler ve dünya ticaretinde daralmaya neden olan konjonktürel dalgalanmalar gibi olumsuz gelişmeler meydana gelmiştir. Tüm bunlara 1929 yılındaki Büyük Buhran'ın neden olduğu sorunların eklenmesi, dünya ekonomisinin istikrara kavuşturulmasına yönelik çabaların karşılık bulamamasına neden olmuştur (Güder, 2020, s. 65). İki savaş arasında başlıca gelişmiş ekonomilerin üretim açısından karşılaştıkları zorlu dönemler ve özellikle Büyük Buhran sonrasında yaşanan hasıla kayıpları Şekil 1'de görülmektedir.

Kaynak: (Güder, 2020, s. 84).

Şekil 1. Ülkelerin Hasıla Endeksleri (1913=100)

Şekil 1’de yer alan hasıla endekslerine göre; Büyük Buhran’dan nispi olarak en az etkilenen ülkenin İngiltere’dir. Ayrıca Bölüm 2.1’de yer alan ülkelerin altın standardını askıya alma tarihleri dikkate alındığında, İngiltere (1931) ve ABD (1933)’nin bu yıllardaki hasıla kayıplarının Buhran sonrasındaki en yüksek düzeylere karşılık geldiği görülmektedir. Bu bakımdan altın standardının terk edilmesiyle birlikte standardın deflasyonist niteliğinin kısmen de olsa bertaraf edilerek; tekrar hasıla artışı sağlanabildiği görülmektedir. ABD diğer ülkelere göre daha hızlı bir toparlanma yaşamış ve 1936 yılında, tekrardan 1920’li yıllardaki hasıla seviyelerine ulaşmıştır. Bu süreçte Almanya için 1929-1932 yılları arası, hasıla endeksinde en büyük düşüşün yaşandığı dönem olmuştur. 1932 yılında ise dipten dönüş gerçekleşmiş ve toparlanma aşamasına geçilmiştir. 1933’te Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi’nin iktidara gelmesiyle birlikte ekonomide hızlı ve istikrarlı bir büyüme süreci yaşanmıştır. Diğer taraftan Fransa için de 1932 yılı, Almanya ile aynı öneme sahiptir. Zira Avrupa’nın endüstriyel üretiminin 1929 yılı baz alındığında 1932’de yüzde 72’ye, ihracat değerinin ise yüzde 40’a düşmüş olması; birçok Avrupa ekonomisi için bu yılın hasıla endekslerinin Buhran sonrasındaki en düşük seviyelere ulaştığı yıl olmasını beraberinde getirmiştir (Temin & Toniolo, 2008, s. 96).

Kindleberger (2007)’e göre Büyük Buhran, istikrarsızlıklarla özdeşleşen iki savaş arası dönemde hegemonik bir gücün bulunmadığını gösteren en önemli kanıtlardan biridir. O’na göre bu kriz, ABD’nin içsel dinamiklerinden çok, uluslararası politik ekonomideki gelişmelerden kaynaklanmıştır. Dünya Savaşı boyunca küresel üretim merkezinin Avrupa dışına kayması ve savaş sonrasında Avrupa ekonomilerinin canlanmasıyla birlikte reel ekonomide meydana gelen değişimler, büyük bir krize zemin hazırlamıştır. Üstelik savaş tazminatlarına ilişkin anlaşmazlıkların uzun süre çözülememesi ve bunu takiben etkisiz döviz kurları ve düzensiz kredi ilişkileri gibi finansal dengesizliklerin oluşması, krizin tüm dünyada etkisini gösteren küresel bir buhrana dönüşmesini beraberinde getirmiştir.

Büyük Buhran sırasında uluslararası ekonomide eksikliği görülen temel kamu malı, son kredi mercii olarak görev yapacak bir para otoritesidir. Son kredi mercii, genellikle finansal panik anlarında piyasada oluşabilecek yüksek para talebini karşılayacağını önceden garanti ederek; paniğin krize

dönüşmesini önleyecek bir bankadır (Bordo, 2014, s. 127). Hegemonik bir gücün olduğu dönemlerde sağlanan bu kamu malı sayesinde para arzı düzenlenerek; reel aktiflerden nakit değerlere doğru denetimsiz ve kesintisiz geçişin önüne geçilebilmektedir. Bu nedenle, Büyük Buhran'da olduğu gibi deflasyonist süreçlerde para stoku artışını yöneterek istikrarı tesis edecek bir son kredi mercii gerekli olmaktadır. Ancak, Kindleberger'e göre sistemde böyle bir kurumun var olması istikrarı sağlamada yeterli değildir. Kurumun bu görevi yerine getirebilme kapasitesine de sahip olması gerekmektedir² (Kindleberger, 2007, s. 227, 293).

Kindleberger, I. Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar İngiltere'nin yaptığı gibi küresel kamu mallarını sağlayarak; hegemonik güç olmanın gereklerini yerine getiren liberal bir lider olmadığı sürece, 1929'da açıkça görüldüğü gibi politik ekonomide kronik istikrarsızlıkların söz konusu olduğunu savunmaktadır. Ancak geçmişte sahip olduğu ekonomik ve siyasi gücünü kaybeden İngiltere, bu kriz sırasında sisteme istikrar kazandırmaya muktedir değildi. Diğer taraftan dönemin en güçlü ekonomisi olan ABD ise sistemi yönetme sorumluluğunu almaya istekli olmamıştır (Kindleberger, 1973, s. 292).

Sisteme liderlik edecek bir gücün bulunmadığı bu hegemonya boşluğu döneminde ortaya çıkan sistemsel sorunlar ana hatlarıyla serbest ticaretin ikinci plana atılması, ortak bir parasal sistemin oluşturulamaması ve Milletler Cemiyeti'nin mevcut sorunlar karşısında liberal bir sistem ve iş birliği kurma çabalarının karşılıksız kalması olarak özetlenebilir.

1. Ekonomik Milliyetçilik ve Küresel Ticaretin Çöküşü

19. yüzyıl boyunca İngiltere'nin hâkimiyetinde tesis edilmeye çalışılan serbest ticaret düzeni, yüzyılın son çeyreğinde giderek terk edilmeye başlanmıştır. Başta ABD ve Almanya olmak üzere birçok ülke, bebek endüstrilerini artan rekabetten korumak amacıyla gümrük vergilerini artırmış; İngiltere ve Fransa gibi ülkeler halen serbest ticaretten önemli kazançlar elde etse de I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birçok ülke milliyetçi amaçlar çerçevesinde korumacı devlet müdahaleleri uygulamaya ve sınırlanmış piyasaları tercih etmeye başlamıştır. Mevcut ekonomik sorunların nedeni; önceki dönemde yaygınlaşan liberal ekonomi politikalarının faydalı sonuçlar ortaya çıkarmaması olarak görülmüş ancak değiştirilmesi gereken bu politikaların yerini ne tür uygulamaların alması gerektiği konusunda bir uzlaşma sağlanamamıştır. Buna rağmen genel eğilim, ulusal çıkarlar doğrultusunda laissez-faire politikalarının terk edilmesine yönelik olmuştur (Prascevic, 2007, s. 115).

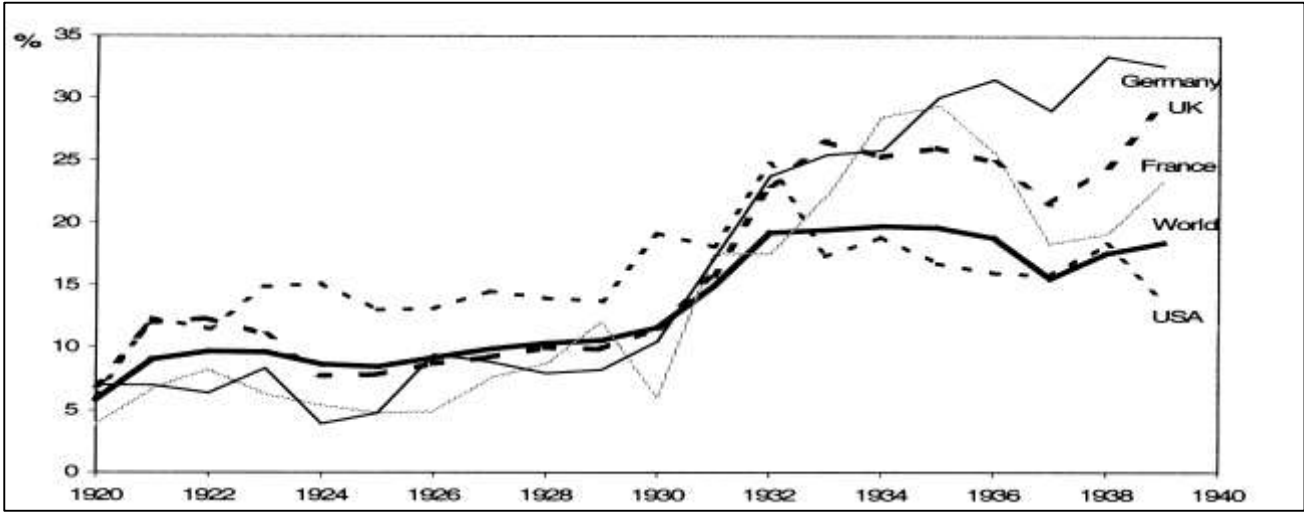
Savaş sonrasında özellikle 1924'ten itibaren ABD'nin Avrupa ekonomilerine büyük krediler sağlaması, mevcut ekonomik kırılganlıkların ve küresel dengesizliklerin bir süreliğine göz ardı edilmesine neden olmuştur. Ardından gelen 1929 Buhranı ile birlikte ise bu ekonomik sorunlar aşikâr hale gelmiş; dahası bunlara toplam talebin daralması, bankacılık krizleri, artan işsizlik gibi yeni sorunlar da eklenmiştir. Bu süreçte ABD, fiyat düşüşlerine ve dış rekabete karşı zirai ve sınai endüstrilerini korumak amacıyla 1930 yılında Smoot-Hawley Yasası'nı uygulamaya koymuştur. Yasa ile birlikte ülkenin gümrük tarifeleri tarihinin en yüksek düzeyine ulaşmıştır. Diğer ülkeler de ABD'nin

² Friedman, FED'in söz konusu krizde ulusal çapta bu görevi üstlenebilecek gücü bulunduğunu ancak kurumun bu konudaki iradesinin yeterli olmadığını iddia etmektedir (Friedman, 2011, s. 65). FED'in merkezi olmayan yapısı ve zayıf liderlik kapasitesi, kurumun başarısız olmasındaki temel nedenler olarak öne çıkmaktadır (Bordo, 2014, s. 130).

uygulamalarını takiben yüksek tarifeler uygulamaya başlamış ve 1930'larda dünya ortalama tarife oranı yüzde 20'lere kadar çıkmıştır (World Trade Organization [WTO], 2013, s. 51).

Bu dönemde, 1933'te Londra'daki Dünya Ekonomik Konferansı gibi ticari korumacılığı önlemek amacıyla gerçekleştirilen birçok girişim, istenilen sonuca ulaşamamış ve ülkeler liberal politikalara dönme konusunda ikna edilememiştir. 1930'lar boyunca *komşuyu zarara sokma* politikaları giderek geniş bir uygulama alanı bulmuştur (Irwin vd., 2008, s. 8-10).

Şekil 2, iki savaş arası dönemde dünya ortalamasına (World) ek olarak, Almanya (Germany), İngiltere (UK), Fransa (France) ve ABD (USA)'nin ortalama tarife oranlarını göstermektedir. Büyük Buhran sonrasında ABD tarifelerinin en yüksek seviyesine ulaştığı ancak Avrupa ülkelerindeki tarife oranlarının bu seviyelerin de üzerinde olduğu açıkça görülmektedir.

Kaynak: (Madsen, 2001, s. 850).

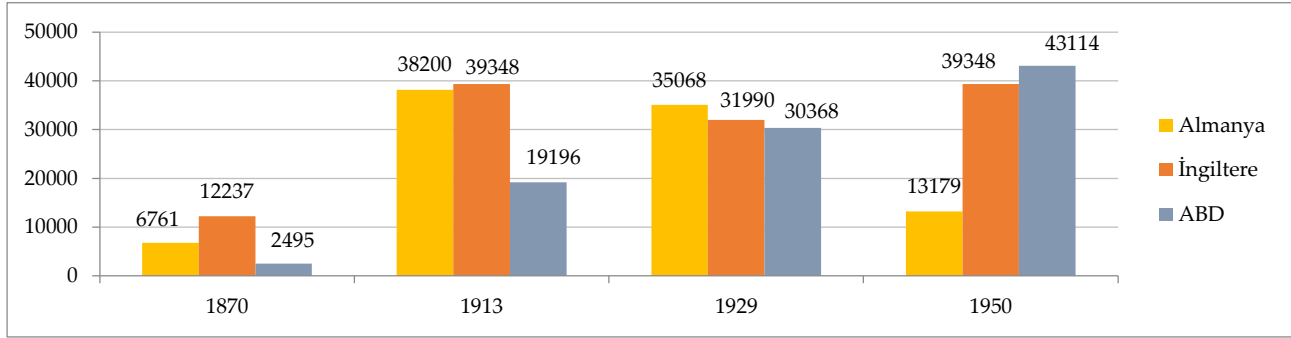
Şekil 2. Ortalama Tarife Oranları, 1920-1940

Uygulamaya konulan yeni ticaret engelleri ve toplam talepteki azalma sonucunda dünya ithalat hacmi buhran sonrası ilk dört yıl içinde 2/3 oranında azalmıştır (WTO, 2013, s. 52). Öte yandan, 1924 yılında 253 milyar dolar olan dünya ihracat hacmi, birçok liberal çaba ve ABD kredileri sayesinde beş yıl içinde 334 milyar dolara kadar yükselmiş; ancak 1929 Buhranı'nın ardından 1932'ye kadar yüzde 26 azalarak, 244 milyar dolara gerilemiştir³.

İki savaş arası dönem politik ekonomideki güç dengeleri bağlamında da önemli değişimleri beraberinde getirmiştir. I. Dünya Savaşı'nın başlangıcında en çok ihracat yapan İngiltere'nin ve 1870'ler sonrasında korumacı politikalar sayesinde dünya ticaretinde önemli bir aşama kat eden Almanya'nın ihracat hacmi bu dönemde önemli ölçüde azalmış; diğer taraftan ABD ise 19. yüzyılın sonlarından

³ 75 ülkenin verileri baz alınarak oluşturulan mevcut fiyatlarla dünya ihracat değer endeksi; 1929 yılı 100 baz alındığında 1930'da 80'e, 1931'de 57'ye, 1932'de ise 39'a kadar gerilemiştir (Temin & Toniolo, 2008, s. 94).

itibaren sağladığı istikrarlı artışı koruyarak, II. Dünya Savaşı sonrasında en çok ihracat yapan ülke konumuna gelmiştir. Bu gelişmeler Şekil 3'te yer almaktadır.

Kaynak: (Güder, 2020, s. 77).

Şekil 3. Almanya, İngiltere ve ABD'nin Mal İhracatı Değerleri (1990 Baz Yılı ile Milyon Dolar)

Sonuç olarak; iki savaş arası dönemde dünya ticareti, küresel düzeyde istikrarsız bir seyir izlemiş ve ülkeler konjonktüre bağlı olarak korumacılığa ve kısa süreli de olsa serbestiye yönelmiştir. Küresel ekonomiye liderlik edecek bir aktörün bulunmaması sonucunda mevcut birçok ekonomik problemde olduğu gibi dünya ticareti konusunda da uluslararası iş birliği kurulamamış; liberal ekonomik düzen tekrardan tesis edilememiştir. Bu dönemde İngiltere'nin ekonomik ve siyasi güç kaybına uğraması ve ABD'nin küresel sistemdeki yeni lider olarak istikrarı sağlamada sorumluluk almaması, Büyük Buhran'ın olumsuz etkilerini derinleştirmiş ve ekonomik sorunlar karşısında çözümsüzlüğü beraberinde getirmiştir. Aslında küresel refahı artıracığı düşünülen serbest ticaret sisteminin savaş öncesi haline döndürülmesi için iki savaş arası dönemde Milletler Cemiyeti himayesinde birçok girişimde bulunulmuştur. Fakat ülkeler, savaş yıllarının tecrübeleri nedeniyle çoğu iş birliği önerisine çekimser yaklaşmış ve ulusal çıkarları önceleyen politikaları tercih etmiştir. Uluslararası istikrarı ve güveni yeniden tesis edecek bir liderin eksikliği, istikrarlı bir küresel ekonominin uzun süre kurulamamasına yol açmıştır. Nihayetinde ortaya çıkan ekonomik güvensizlik, siyasi güvensizliği beslemiş; bu da faşizmin güç kazanmasına, uluslararası güvenliğin çökmesine, yeniden silahlanma yarışına ve II. Dünya Savaşı'nın çıkmasına neden olmuştur (Prascevic, 2007, s. 118; WTO, 2013, s. 52).

2. Parasal Sistemsizlik

Birçok ülkenin I. Dünya Savaşı'nın finansmanını emisyon yöntemiyle sağlamayı tercih etmesi ile başlayan parasal sistemdeki sorunlar, savaşın başlangıcında altın standardının terk edildiği, ardından tekrar uygulamaya koyulduğu ancak Büyük Buhran ile birlikte tekrar kaldırılmak zorunda kaldığı istikrarsız süreçlere neden olmuştur. İki savaş arasında dönem boyunca parasal sistemdeki istikrarsızlıklara ortak bir çözüm üretilememiş ve bu durum, ticaret ve kredi ilişkileri başta olmak üzere birçok soruna zemin hazırlamıştır.

İlk olarak, savaş nedeniyle ortaya çıkan aşırı borçlanma ve karşılıksız emisyon, Avrupa ekonomilerinde yüksek enflasyonu beraberinde getirmiştir. Diğer taraftan askerî lojistiğin ABD gibi kıta dışındaki bölgelerden tedarik edilmesi ve ödemelerin çoğunlukla altın ile yapılması sonucunda Avrupa'daki altın hacmi oldukça daralmıştır. Altın çıkışının yüksek düzeylere ulaşmasıyla para, ödeme

aracı olma fonksiyonunu kaybetmiştir. Savaşın ardından ABD, parasal ilişkilerin tekrardan etkin bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için altın standardını uygulamaya koymuş (1919); ancak Avrupa devletleri bu girişimi takip etmemiştir. Üstelik, savaşın yol açtığı uzun vadeli problemlerin giderilebilmesi için Avrupa genelinde genişletici para ve maliye politikaları uygulanmaya devam edilmiş, ticarete artan rekabete karşılık olarak devalüasyon uygulamaları yaygınlaşmış ve kıtada görülen enflasyon olgusu tedricen daha yıkıcı bir hal almıştır (Galbraith, 1980, s. 160; Kennedy, 1990, s. 330).

Enflasyonun etkilerinin güçlendiği 1920'li yıllar boyunca, Avrupa'da önemli düzeyde bir yoksullaşma söz konusu olmuştur. Ekonomilerdeki temel problemler ise ödemeler bilançosundan kaynaklanmış, çözüm olarak öncelikle ortak bir parasal sistemin kurulması gerektiğine yönelik genel bir kanaat oluşmuştur. Bunu takiben, savaş döneminde askıya alınan altın standardına dönülmesi, ekonomik amaçların en güçlüsü haline gelmiştir. Zira standardın otomatik denkleştirme işlevi, geçmişteki birçok ödemeler bilançosu sorununun giderilebilmesini sağlamıştır. Ekonomilerdeki altın giriş çıkışları, hem mal ticareti hem de nakit işlemlerine bağlı olarak gerçekleştiği için ticaret bir şekilde işlemiş ancak standardın terk edilmesiyle birlikte denkleştirme mekanizması ortadan kalkmış ve dış ödemeler dengesizlikleri artmıştır. Nihayetinde ülkeler neredeyse coğrafi sınırlarına göre değil, sağlam bir para birimine sahip olup olmadığına göre sınıflandırılmaya başlanmıştır. Bu dönemde dünya genelinde parasal problemler görülmüştür. Örneğin; Rusya'da yüksek enflasyona zemin hazırlayan uygulamalar nedeniyle ruble parasal fonksiyonlarını yitirmiş; Avusturya'da ise kron yüksek düzeyde değer kaybetmiştir. Diğer taraftan Almanya'da savaş tazminatlarının ödeyebilmek ve döviz girişi sağlamak adına emisyon artışı yapılması, hiperenflasyona neden olmuştur. Son olarak Balkan ülkeleri de kredi kanalıyla ABD'ye bağımlı hale gelerek bu parasal krizden etkilenmiştir. Tüm bu gelişmeler, dünyada başlayan kaotik sürecin bir panoraması olmuş ve bu parasal sorunlar giderek küresel bir nitelik kazanmıştır (Galbraith, 1990, s. 191; Parasız vd., 2015, s. 6; Polanyi, 1986, s. 47, 151).

1922'deki Cenova Konferansı'nda tekrardan etkin bir parasal sistem inşa etme amacı doğrultusunda yeni bir altın kur standardı oluşturulmuştur (Gilpin, 2016, s. 164). "Altın Değişim Standardı (Gold Exchange Standart)" olarak adlandırılan yeni sistemde klasik altın standardından farklı olarak ulusal paraların altın konvertibilitesine ek olarak döviz rezervlerinin (dolar ve pound) de parasal taban olarak tutulabilmesi garanti edilmiştir (Pommery, 1956, s. 89; Prascevic, 2007, s. 121). Bu gelişmeleri takiben 1920'lerin ortalarından itibaren çoğu ülke altın standardına dönmeyi tercih etmiştir. Aşağıda yer alan Tablo 1, ülkelerin altın standardı uygulamalarına yönelik tarihsel bir izlenim sunmaktadır.

Tablo 1. Ülkelerin Altın Standardı Politikalarındaki Değişiklik Tarihleri

Ülkeler	Altın Standardına Dönüş	Altın Standardının Askıya Alınması
Avustralya	Nisan 1925	Aralık 1929
Avusturya	Nisan 1925	Nisan 1933
Belçika	Ekim 1926	-
Kanada	Temmuz 1926	Ekim 1931
Çekoslovakya	Nisan 1926	-
Danimarka	Ocak 1927	Eylül 1931
Estonya	Ocak 1928	Haziran 1933
Finlandiya	Ocak 1926	Ekim 1931
Fransa	Ağu. 1926 – Haz. 1928	-
Almanya	Eylül 1924	-
Yunanistan	Mayıs 1928	Nisan 1932
Macaristan	Nisan 1925	-
İtalya	Aralık 1927	-
Japonya	Aralık 1930	Aralık 1931
Letonya	Ağustos 1922	-
Hollanda	Nisan 1925	-
Norveç	Mayıs 1928	Eylül 1931
Yeni Zelanda	Nisan 1925	Eylül 1931
Polonya	Ekim 1927	-
Romanya	Mar. 1927 – Şub. 1929	-
İsveç	Nisan 1924	Eylül 1931
İngiltere	Mayıs 1925	Eylül 1931
ABD	Haziran 1919	Mart 1933

Kaynak: (Güder, 2020, s. 68).

Parasal istikrarın yeniden tesisi için uygulamaya koyulan bu yeni para standardının hızlı sermaye çıkışlarında ekonomik krizlerin ortaya çıkmasını engelleyememesi sistemin defosunu açığa çıkarmıştır (Pommery, 1956, s. 89). Bu sorunların temel kaynağı, altın standardının “Paranın Miktar Teorisi”ne dayanmasıdır⁴. Teori, fiyat artışlarının önüne geçilebilmesi emisyonun sınırlı tutulmasını içermektedir (Roselli, 2014, s. 43). Bu yüzden, merkez bankalarının finansal sorunlara çözüm üretme kapasitesi rezervlerinde bulundukları altın miktarıyla sınırlı kalmıştır. Kapasitenin sınırlılığı, ekonomik koşulları iyileştirmekten ziyade kötüleştiren politikaların benimsenmesine neden olunmuştur (Eichengreen & Temin, 2000, s. 183).

Öte yandan, ekonomideki dalgalanmalar arttığında altın standardının güçlü toplumsal etkileri de söz konusu olmuştur. Örneğin; fiyatlardaki yüksek oranlı değişimler, toplumların dönemsel olarak kıtlık

⁴ Teoride; altın girişleri olan ve bu nedenle ödemeler bilançosu fazlası veren ülkelerin para arzını artırarak, ödemeler bilançosu açığı veren ülkelerin ise para arzını azaltarak otomatik dengeleme mekanizmasına uyumlu hareket etmeleri öngörülmektedir. Ancak altın akışlarının durumuna bağlı olarak uygulanması beklenen politikalarda ortaya çıkan teori ve pratik arasındaki tutarsızlık, ödemeler bilançoları açık verenler ile fazla veren ülkeler arasında bir asimetri yaratmıştır. Bunun altın standardının en önemli yapısal kusuru olduğu ileri sürülmektedir. Uygulamada altın rezervlerinin tamamen erimesi ve konvertibilitenin sona ermesi gibi çekinceler nedeniyle dış açık veren ülkeler bu kurala uymak zorunda kalırken; dış fazla veren ülkelere dayatılan hiçbir yaptırım, süresiz olarak rezerv biriktirmelerini durduramamıştır. Dolayısıyla altın standardının uygulamada potansiyel bir deflasyonist yanı bulunmaktadır (Bernanke, 2000, s. 74).

ve sefalet ile karşı karşıya kalmalarını beraberinde getirmiştir. Bu sorunları aşmada sorumluluk alması beklenen merkez bankalarının gücü ise sahip oldukları altın rezervleriyle sınırlı olduğu için standarttan yüksek oranlı sapmalar karşısında toplumsal sorunlar derinleşmiştir (Polanyi, 1986, s. 50). Zira bu dönemde para birimlerinin bazı ülkelerde eksik (özellikle İngiltere) bazılarında ise aşırı değerlenmesi (Fransa ve ABD), uluslararası ticarete engel teşkil etmiş ve mal tedarikini sınırlamıştır (Clavin, 2013, s. 39).

Bu gelişmeler dolayısıyla altın değişim standardının, finansal sistemin kırılmasını artırarak; 1929 Buhranı'na zemin hazırladığı ve istikrarsızlaştırıcı faktörleri, ABD'den dünyanın geri kalanına ileten temel unsur olduğu iddia edilmektedir. Özellikle 1931 yılında Avrupa'da yaşanan deflasyonist kriz, standardın yol açtığı domino etkisinin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Buna ek olarak standart, banka iflaslarının ve finansal krizin yayılımını engellemede parasal otoriteler için kısıtlayıcı bir faktör olması sebebiyle Buhran'ın başlıca nedenlerinden biri olarak görülmektedir (Balderstone, 2003, s. 4, 12).

Özetle, altın standardı ekonomik sorunlara çare üretmek bir yana, var olan sorunların derinleşmesini beraberinde getirmiştir. Bu duruma rağmen terk edilmesi konusunda ise genel bir çekince var olmuştur. Zira politikacılar altın standardına yönelik ahlak ve doğruluk söylemleri ile temellendirilen bir tutumu benimsemişlerdir. Bu nedenle, özellikle Kıta Avrupası'ndaki merkez bankaları için altın standardı bir inanç haline gelmiştir (Eichengreen & Temin, 2000, s. 206-207). Fakat 1929 Buhranı sonrası standardın tamamen ortadan kalkması ile birlikte parasal araçların kontrolü yerleşmiş; hükümetler tam istihdam ve ekonomik istikrar gibi ulusal refah amaçlarını, para biriminin değerini koruma amacına tercih etmeye başlamıştır (Gilpin, 2016, s. 164). Böylece uzun süre boyunca birçok siyasi lider tarafından desteklenen istikrarlı bir parasal sistemi altın standardı temelinde oluşturma düşüncesi, ikinci plana atılmıştır. Buna mukabil, 1929 Buhranı'nın gelişimiyle birlikte büyük miktarda rezerv kaybeden bazı borçlu ülkeler (Avustralya, Arjantin, Brezilya, Paraguay, Uruguay ve Kanada), altın konvertibilitesini terk etmeyi veya kısıtlamayı tercih etmiştir. 1930'larla birlikte bütçe açıklarının kapatıldığı ve para birimlerinin değerlendirildiği kısa bir süreçten sonra ise artan ekonomik çıkmazlar nedeniyle dönemin en güçlü ekonomilerine sahip olan ABD ve İngiltere altın standardını terk etmiştir. Geçmişte liberalizmin en önemli savunucuları olan ülkeler, mevcut dış borç ilişkilerini göz ardı ederek liberal normları doğrudan çığnemiş ve dahası Fransa gibi standardı uygulamayı sürdüren ülkeleri onu terk etme yönünde baskılamıştır (Balderstone, 2003, s. 4; Polanyi:1986, s. 151).

Sonuç olarak, uluslararası iş birliğine duyulan güvensizlik (Balderstone, 2003, s. 4) ve parasal sisteme garantör olacak bir hegemonik gücün olmayışı, iki savaş arası dönemde ortak bir parasal işleyiş üzerinde uzlaşma sağlanamamasına neden olmuştur. Esasen bu durumun ilk çıkış noktası olarak; I. Dünya Savaşı öncesinde Avrupa'da 14 olan para birimi sayısının savaş ile birlikte 27'ye çıkması gösterilebilir. Sonraları altın standardı temelinde yeni bir parasal sistem inşa etmeye yönelik birçok çabanın ardından 1930'ların ilk yarısından itibaren dünya para sistemi çeşitli alt birimlere bölünmüştür. İngiltere merkezli sterlin bloku, Fransa liderliğinde kurulan altın bloku, Japonya'nın Doğu Asya'da öncülük ettiği yen blok, ABD'nin dolar bloku ve nispeten izole Sovyetler Birliği para sistemi bunlara örnek gösterilebilir (Kennedy, 1990, s. 333, 340). Ortak bir parasal sistemin inşası ancak, ABD'nin yeni ve liberal bir düzenin tesisi için 1944'teki Bretton Woods Konferansı'na öncülük ederek, sistemi yönetme

konusunda diğer ülkelerden ayrıştığı yeni bir hegemonya döneminin başlamasıyla mümkün olabilmektedir.

3. Anti-Hegemonik Bir Kurum Olarak Milletler Cemiyeti'nin Ekonomik Girişimleri

İki savaş arası dönemde uluslararası ekonomi politiğin istikrarlı bir yapıya kavuşturulabilmesi için uluslararası kurumlara duyulan ihtiyaç ön plana çıkmıştır. Zira bu kurumlar uluslararası alanda düzeni sağlayacak temel unsurlar olarak görülmeye başlanmıştır (Sönmezoğlu, 1995, s. 545). Ekonomik alandaki sorunların çözümü için de böyle bir kuruma duyulan gereksinim artmış, kurumun oluşturulmaması durumunda ise; ekonomik ve siyasi izolasyonun artacağı, ithalatın engelleneceği, uluslararası yatırım ve ticaretin geleceğini I. Dünya Savaşı'nın yarattığı olumsuz motivasyonların belirleyeceği ve potansiyel bir askerî çatışma sebebiyle ekonomik girişimler için gerekli güven ortamının oluşamayacağı öngörülmüştür (Withers, 1918, s. 97). Bu nedenle özellikle liberal çevrelerde iş birliğini tesis edecek uluslararası bir örgüt kurulması isteği, giderek güçlenmiştir. Bunu takiben; Paris Barış Konferansı'nda uluslararası sistemde güveni ve barışı tesis edecek bir kurum olarak Milletler Cemiyeti (MC)'nin kurulması kararlaştırılmıştır. MC, Versay Antlaşması'nın yürürlüğe girdiği 10 Ocak 1920'de resmi olarak faaliyete geçmiştir⁵ (Kıran, 2008, s. 21).

İki savaş arası dönemde MC'nin ekonomideki birincil odak noktası, ticaret alanındaki özgürlükler ile ilgili olmuştur⁶. Zira devletlerin ticaret ve barış arasındaki tercihlerinin genellikle ticaret lehine gerçekleştiği; bu nedenle, ticarî özgürlüklerin sağlanamadığı dönemlerde barışın ikincil bir unsur olarak kaldığı görülmüştür. MC bu düşünceden hareketle, barışı tesis etmede önkoşul olarak gördüğü; uluslararası parasal sistemin ve düzenli bir kredi ağının oluşturulabilmesi için çaba sarf etmiştir (Polanyi, 1986, s. 45-46). Bu bakımdan, liberal ekonominin temelinde yer alan ve HİT açısından küresel kamu malı niteliği taşıyan; serbest ticaret ve parasal koordinasyona yönelik organize ettiği konferanslar büyük önem taşımaktadır (Clavin, 2013, s. 124). Sırasıyla; Brüksel, Cenova, Cenevre ve Londra'da gerçekleştirilen konferanslar uluslararası ekonomide kısa süreli de olsa iyileşmelerin yaşanmasını sağlamıştır.

1920 yılında Brüksel'de gerçekleştirilen Uluslararası Maliye Konferansı; ortak kambiyo rejimi ve uluslararası bir merkez bankası oluşturma, savaş tazminatları konusunda uzlaşma sağlama ve kredi ilişkilerini iyileştirme gibi konuların ele alındığı ilk organizasyon olmuştur (Kindleberger, 1984, s. 333). Konferansta serbest ticareti sınırlayan politikaların azaltılması ve savaş ile birlikte artan enflasyonun makul seviyelere indirilebilmesi için kamu harcamalarının kısılması yönünde tavsiyelerde bulunulmuştur (League Of Nations, 1935, s. 135). Serbest ticaret, borçlu ülkelerin ödemelerini zamanında yapabilmesi için döviz girdisi sağlayacak önemli bir konu olarak görülürken; ticaretin mümkün

⁵ Kissinger (2018, s. 10-11), temelde ABD Başkanı Woodrow Wilson'ın çabaları doğrultusunda kurulan cemiyeti ve buna benzer şekilde 20. yüzyılın uluslararası anlaşmalarını Amerikan değerlerinin hayata geçirilmesi olarak görmektedir. Ancak söz konusu dönemde İngiltere'nin uluslararası kararlar ve uygulamalardaki etkisi devam etmiş ve özellikle 1931 yılında altın standardını terk etmesine kadar sisteme liderlik etme potansiyeli ortadan kalkmamıştır. Örneğin; 1920'li yıllarda Avusturya ekonomisindeki parasal sorunların giderilebilmesi için önerilen politikalar ve Almanya'nın savaş tazminatlarını ödeyebilmesi için oluşturulan Dawes ve Young Planları, İngiliz teknokratların katkıları sayesinde hayata geçirilmiştir (Kindleberger, 1973, s. 296).

⁶ MC'nin kuruluş metninin 23. maddesinde, "tüm üyelerinin ticareti için iletişim, geçiş ve adil muamele özgürlüğünü güvence altına almak ve sürdürmek için gerekli önlemleri alacaktır" ifadesiyle buna açıkça değinilmektedir (League of Nations, 1919).

olabilmesi için de altına standardı çerçevesinde işleyecek ortak bir parasal sistemin gerekliliği üzerinde durulmuştur. Zira söz konusu dönemde döviz kurlarının olması gereken değerlerinden uzak oluşu, uluslararası ticaretin önündeki en büyük engellerden biri olmuştur. MC'nin liberal ideallere dayanan önerileri, korumacı ticari politikalar uygulayan ve ekonomik gelişmeyi küresel değil bölgesel açıdan önemseyen bazı Avrupa ülkelerince bir antitez olarak değerlendirilmiştir (Clavin, 2013, s. 39). Nihayetinde konferans belirlenen hedeflere yönelik kayda değer bir başarı sağlayamamıştır.

Bu girişimin ardından 1922'de düzenlenen Cenova Konferansı'nda genel anlamda bir altın standardına dönüş süreci başlatılmak için "Altın Değişim Standardı" oluşturulmuştur (Gilpin, 1987, s. 129). Buna koşut olarak, 1920'lerin ortalarından itibaren birçok ülke tekrardan altın standardı uygulamasına geçmiştir (Tablo 1). Ayrıca ortak bir parasal sistemin tekrardan oluşmaya başlamasıyla birlikte dünya ihracat hacminde, Büyük Buhran'a kadar devam eden istikrarlı bir artış gerçekleşmiştir.

Serbest ticaretin ön koşulu olarak görülen ortak bir parasal sistemin oluşturulmasından sonra, MC'nin ekonomideki temel çalışma konuları; ticarî engellerin azaltılması ve piyasaların dışa açılması olmuştur (League Of Nations, 1935, s. 135). 1927'de Cenevre'de düzenlenen Dünya Ekonomi Konferansı'nda (The World Economic Conference) uluslararası politik ekonomideki geçici, yarı kalıcı ve tamamen kalıcı olarak belirlenen sorunlar sırasıyla ele alınmıştır (Clavin, 2013, s. 42-43). Uluslararası ticarete yönelik engeller, kalıcı ve en önemli sorunlardan biri olarak değerlendirilmiş; karteller ve kotalara yönelik önlemler alınması gerektiği belirtilmiştir (Colijn, 1927, s. 141-142). Konferans'ta desteklenen ve karşı çıkılan biçiminde sınıflandırılan uygulamalar Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Cenevre Konferansı'ndaki Görüşler

Konferans'ta Desteklenen Uygulamalar	Konferans'ta Karşı Çıkılan Uygulamalar
Gümrük vergisi tarife başlıklarının ve alt başlıklarının sayısının azaltılarak; gümrük tarifelerinin basitleştirilmesi, ortak bir sistematik isimlendirmenin kabulü, gümrük memurları tarafından tarifelerin haksız uygulanmasına karşı yabancı mal ithalatçılara itiraz hakkı sağlanması	İthalat ve İhracat yasakları; kota ve ihracat vergileri gibi tedbirlerin tespiti ve bunların kaldırılmasına yönelik dolaylı engeller
Savaş nedeniyle yürürlüğe konulan yüksek gümrük vergilerinin azaltılması	Bir devletin topraklarında yabancılar ve yerleşikler arasında kuruluş hakları konusunda farklı muamelede bulunulması
Savaş öncesi zamanlarda olduğu gibi uzun vadeli ticari anlaşmalar sisteminin yeniden kurulması	Gümrük vergilerinde sık ve ani değişiklikler yapılması ile yüksek tarife uygulamaları
En çok kayırlan ülke maddesinin en geniş ve en liberal biçimde uygulanması	Yurtiçi ve ithal ürünler arasında iç vergiler yoluyla fiyat farklılıkları yaratılması

Kaynak: Yazarlar tarafından Colijn (1927, s. 142-143)'e göre hazırlanmıştır.

MC'nin çeşitli konferanslar aracılığıyla istikrarlı bir uluslararası ekonomi yaratma çabalarının olduğu 1920'li yıllarda öncü ekonomilerde önemli hasıla artışları (Şekil 1) gerçekleşmiş; altın standardı tekrar uygulanmaya başlanmış (Tablo 1) ve dünya ticareti artmıştır. Ancak 1929'da gerçekleşen Büyük Buhran bu toparlanma süreci için bir kırılma noktası olmuştur. Artan gümrük tarifeleri ve giderek daha fazla sayıda ülkenin altın standardını terk etmesi, MC tarafından ortaya konulan liberal çabaların sonuçsuz kalmasını beraberinde getirmiştir. Buna rağmen, 1933 yılında ticari korumacılığın önüne

geçebilmek için Londra'da tekrardan bir konferans gerçekleştirilmiş; fakat buhranın olumsuz etkileri ülkelerin korumacılık konusundaki tercihlerinin değişmemesine neden olmuştur. Üstelik ekonomik korumacılığın siyasi yansımaları da otoriter rejimlerin yayılması ile görülmüştür (Irwin vd., 2008, s. 9-10). Bu gelişmeleri takiben; ilk olarak faşist iktidarlar tarafından yönetilen İtalya, Almanya ve Japonya MC'den ayrılmış; II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte ise cemiyetin kolektif güvenliği yerine getiremediği gerekçesiyle birçok devlet üyelikten çıkarak geleneksel ittifak kurma stratejisine yönelmiştir (United Nations Office at Geneva [UNOG], t.y.).

Bu başarısızlığın en önemli nedenlerinden biri, I. Dünya Savaşı'nın anti-hegemonik yapısının gerektirdiği şekilde MC'nin de hegemonya karşıtı bir biçimde tasarlanması (Watson, 1992, s. 280) ve dolayısıyla kurumun arkasında hegemonik anlamda bir gücün ya da güç ittifakının desteğinin olmamasıdır. Watson (1992, s. 283)'a göre, eğer MC kolektif bir hegemonik otorite olarak hareket edebilseydi başarılı sonuçlar elde edebilecek ve etkin bir kurum olarak çalışabilecekti.

Esasen dönemin ABD Başkanı Woodrow Wilson'un girişimleri sayesinde kurulan MC, ABD senatosunun örgüte katılmayı reddetmesi üzerine hegemonik bir gücün desteğinden yoksun kalmıştır. Bu bakımdan ABD'nin söz konusu dönemde bu kadar büyük bir uluslararası rolü üstlenmeye henüz hazır olmadığı söylenebilir (Kissinger, 2018, s. 47). Diğer taraftan İngiltere ve Fransa ise bu dönemde MC'yi destekleyecek kadar güçlü değildir. Zira İngiltere'de yaşanan istikrarsızlıklar ve Fransa'nın dünya savaşında karşılaştığı tahribat, ülkelerin ekonomik güçlerini zayıflatmıştır. Büyük güçlerin bu mevcut durumları MC'nin başarısızlığında dolaylı olarak etkili olmuştur (Yazid, 2015, s. 69).

İki savaş arası dönemdeki istikrarsız yapının oluşum sürecinde hegemonik bir gücün eksikliği, karar alma ve uygulama süreçleri bakımından MC örneğinde açıkça görülmektedir. MC'nin aksine Bretton Woods'ta oluşturulan uluslararası kurumlar, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde belirlenen politikaların uygulama alanlarını genişletmede ABD'nin öncülüğü sayesinde başarılı olmuş ve uluslararası politik ekonomide 1970'li yıllara kadar istikrarlı bir süreç yaşanmıştır.

Sonuç

Çalışmadaki bulgulardan hareketle, kapitalist sistemin istikrarının bir teminat sistemine dayandığı söylenebilir. Bu, ulusal düzeyde yasal birtakım düzenlemelerle ilişkilendirilebilirken, uluslararası düzeyde ise güveni tesis eden ve kuralların kesinliğini teminat altına alan bir hegemonik güçle ilişkilendirilebilir. Bu bakımdan hegemonik güç, öngörülebilirlik sağlayan bir aktör olarak görülebilir. Ekonomide meydana gelebilecek kriz durumlarında; sistemin devamlılığı için çaba sarf edeceği önceden bilinen bir garantörün olması, sistemin rasyonel aktörlerinin (politik faktörler nedeniyle sistemden kendini soyutlama eğiliminde olmayan demokratik ülkelerin) kapitalist sistem içinde kalmalarını sağlamaktadır. Örneğin; iki savaş arası dönemdeki ekonomik krizde ülkeler hızlı bir şekilde korumacılığa ve sistemi terk etmeye yönelirken; hegemonik gücün baskın olduğu dönemlerde böyle bir kolektif eğilim tecrübe edilmemiştir. Benzer şekilde, hegemonik güç tarafından tasarlanan uluslararası parasal sistem, herhangi bir kriz ortamında dahi kapitalist sistem içinde yer alan diğer ülkeler tarafından terk edilmemektedir.

Öte yandan, hegemonik güç diğer devletleri doğrudan serbest ticaret yapmaya zorlamasa da sistemin sağladığı faydaların görünür hale gelmesi açısından örnek teşkil ederek; uluslararası politik ekonominin belirleyicisi olmaktadır. Ülkeler, bu motivasyonlar çerçevesinde ve hegemonik güç tarafından sağlanan kamu mallarının maliyetlerine katlanmaksızın bunlardan faydalanmaları nedeniyle lideri takip etme eğilimine girmektedir. Örneğin; 19. yüzyılda İngiltere'nin serbest ticaret politikaları, herhangi bir zorlama olmaksızın Avrupa'nın diğer gelişmiş ekonomilerinde uygulanmaya başlanmıştır. Yine, 1930'lu yıllarda ABD'nin uyguladığı New Deal politikalarının olumlu sonuçları, II. Dünya Savaşı sonrasında diğer devletleri de benzer politikaları takip etmeye sürüklemiştir. Aynı şekilde, 1970'lerde İngiltere ve ABD'de uygulamaya konulan arz yönlü ekonomi politikaları, uluslararası anlamda da geniş bir kabul görmüştür. Bu bakımdan liderin rasyonel ve kazançlı politikaları, uluslararası sistemde yer alan aktörler tarafından kabul edildiği sürece verimli bir döngü yaratmaktadır. Öyle ki bu döngü, - mevcut hegemonik gücün baskınlığı azalmış olsa dahi- hegemonyanın önceden ulaştığı kurumsallaşma düzeyine bağlı olarak ileriki dönemde varlığını devam ettirmektedir.

MC bağlamında ise; birçok dışsal faktörün yanı sıra hegemonik bir gücün desteği ile uluslararası kurumların fonksiyonel ve etkin bir yapıya sahip olması arasında pozitif bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Zira, anti-hegemonyal bir yapıda örgütlenen MC, iki savaş arası dönemde oluşturduğu çözüm önerilerini uluslararası ölçekte uygulama kapasitesi edinmemiştir. Oysa II. Dünya Savaşı sonrası ABD merkezli politikalar, birçok kriz durumunda Bretton Woods kurumları aracılığıyla geniş bir uygulama alanı bulmuştur.

Her çalışmada olduğu gibi bu çalışmanın da belli sınırlılıkları mevcuttur. Bunlar arasında; HİT'nin açıklama gücünün her iktisadî sistem için aynı olmaması, yani Batı merkezli kapitalist sisteme önemli bir açıklama sunarken sosyalist alternatiflere yönelik genel bir değerlendirmede bulunmaması, teoride örneklendirilen İngiltere ve ABD hegemonyalarının ekonomik ve siyasi açıdan derin farklılıklara sahip olması, çalışmanın ele aldığı tarih aralığı nedeniyle kesin ve yeterli istatistiksel verinin bulunmaması ve artan karşılıklı ekonomik bağımlılıkların hegemonik gücün uluslararası politik ekonomideki rolünü giderek genişletmesi gibi örnekler yer almaktadır.

Bu sınırlılıklara rağmen çalışmada, iki savaş arası dönemin iktisadî sorunlarına ve ekonomi politik istikrarsızlıklara açıklayıcı cevaplar verilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın hipotezleri grafikler ve tablolarla desteklenerek; söz konusu dönemdeki gelişmelerin, HİT'nin açıklamalarını destekler nitelikte olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Esasen uluslararası ilişkiler disiplini çerçevesinde şekillenen HİT'nin, ekonomik sorunların sebeplerine ve bunlara yönelik üretilen çözümlerde politik organizasyonların rolüne ilişkin açıklamalarda kullanılması bakımından bu çalışmanın ileride iktisat alanında yapılacak çalışmalara esin kaynağı olacağı düşünülmektedir.

Etik Kurul İzni

Bu makale etik kurul izni gerektiren bir çalışma grubunda yer almamaktadır.

Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan eder.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarları aralarında herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Bakkalcı, A. C. (2008). *Küreselleşme, bölgesel entegrasyonlar, ülkelerüstü kurumlar, entegrasyon teorisi ve Avrupa Birliği*. Nobel Kitabevleri.
- Balderston, T. (2003). Introduction: The 'deflationary bias' of the interwar gold standard. İçinde T. Balderston (Ed.). *The world economy and national economies in the interwar slump* (ss. 1-26). Palgrave Macmillan.
- Bernanke, B. (2000). *Essays on the great depression*. Princeton University Press.
- Bordo, M. D. (2014). Rules for a lender of last resort: An historical perspective. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 49, 126-134.
- Clavin, P. (2013). *Securing the world economy: The reinvention of the League of Nations, 1920-1946*. Oxford University Press.
- Colijn, H. (1927). The world economic conference of 1927. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 134(1), 140-144.
- Cox, R. W. (1983). Gramsci, hegemony and international relations: An essay in method. *Millennium*, 12(2), 162-175.
- Eichengreen, B., & Temin, P. (2000). The gold standard and the great depression. *Contemporary European History*, 9(2), 183-207.
- Friedman, M. (2011). *Kapitalizm ve özgürlük*. (Çev. D. Erberk ve N. Himmetoğlu). Plato Film Yayınları.
- Galbraith, J. K. (1980). *Kuşku çağı*. (Çev. R. Aşcıoğlu ve N. Himmetoğlu). Altın Kitaplar Yayınevi.
- Galbraith, J. K. (1990). *Para nereden gelir nereye gider*. (Çev. N. Himmetoğlu ve B. Çorakçı). Altın Kitaplar Yayınevi.
- Gilpin, R. (1975). *U.S. power and the multinational corporation: The political economy of foreign direct investment*. Basic Books.
- Gilpin, R. (1981). *War and change in world politics*. Cambridge University Press.
- Gilpin, R. (1987). *The political economy of international relations*. Princeton University Press.
- Gilpin, R. (2016). *Uluslararası ilişkilerin ekonomi politiği*. (Çev. M. Duran ve S. Oktay). Kripto Yayınları.
- Güder, M. (2020). *Hegemonik istikrar teorisi ve iki savaş arası dönemde eko-politik istikrarsızlık* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Halaç, U., & Doruk, E. (2019). Hegemonik istikrar(sızlık) kuramı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 60, 179-192.
- Hansen, A. H. (1945). *America's role in the world economy*. Allen & Unwin Ltd.
- Irwin, D. A., Mavroidis, P. C., & Sykes, A. O. (2008). The genesis of the GATT. *World Trade Review*, 8(2), 351-362.
- Katzenstein, P. J. (1977). Introduction: Domestic and international forces and strategies of foreign economic policy. *International Organization*, 31(4), 587-606.
- Kaya, S. (2003). Dünya ankası ve dünya bankası kredilerinin denetimi. *Sayıştay Dergisi*, 3, 46-47.

- Kennedy, P. (1990). *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Düşüşleri*, (Çev. B. Karanakçı). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Keohane, R. O. (1984). *After hegemony: Cooperation and discord in the world political economy*. Princeton University Press.
- Keohane, R. O. (2019). The theory of hegemonic stability and changes in international economic regimes, 1967–1977. İçinde O. Holsti (Ed.). *Change in the international system* (ss. 131-162). Routledge.
- Keohane, R., & Nye, J. (2011). *Power & interdependence: Longman classics in political science paperback*. Pearson Publisher.
- Kıran, A. (2008). Milletler cemiyeti ve önlenemeyen savaş. *Girne American University Journal of Social and Applied Sciences*, 3(6), 19-36.
- Kindleberger, C. (1973). *The world in depression, 1929-1939*. University of California Press.
- Kindleberger, C. (1976). Systems of economic organizations. İçinde D. P. Calleo, (Ed.). *Money and the coming world order* (ss. 15-40). New York University Press.
- Kindleberger, C. (1981). Dominance and leadership in the international economy: Exploitation, public goods and free rides. *International Studies Quarterly*, 25(2), 242-254.
- Kindleberger, C. (1984). *A financial history of Western Europe*. George Allen & Unwin (Publishers) Ltd.
- Kindleberger, C. (2007). *Cinnet, panik ve çöküş: Mali krizler tarihi*. (Çev. H. Tunalı). Bilgi Üniversitesi Yayınları, Yazın Basın Yayın Matbaacılık.
- Kissinger, H. (2018). *Diplomasi*. (Çev. İ. H. Kurt). İş Bankası Yayınları.
- Krasner, S. D. (1976). State power and the structure of international trade. *World Politics*, 28(2), 317-347.
- League of Nations. (1919, Nisan 28). *Covenant of the League of Nations*. <https://www.refworld.org/docid/3dd8b9854.html>.
- League of Nations Secretariat (1935). *The aims, methods and activity of the League of Nations*. League Of Nations.
- Modelski, G. (1978). The long cycle of global politics and the nation-state. *Comparative Studies in Society and History*, 20(2), 214-235.
- Öztürk, Z. (2011). *Hegemonik istikrar teorisi çerçevesinde dünya ekonomisinin yeniden şekillendirilmesi ve Türkiye'nin bu süreçteki yeri ve katkısı* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Parasız, İ., Ölmezogulları, N., & Başoğlu, U. (2015). *İktisatta devrimler karşı devrimler*. Ekin Yayınevi.
- Polanyi, K. (1986). *Büyük dönüşüm*. (Çev. A. Buğra). Alan Yayınları.
- Pommery, L. (1956). *Yeni zamanların iktisat tarihi*. (Çev. C. Talas). Yeni Matbaa.
- Prascevic, A. (2007). Causes and consequences of the First World War: The agony of the Laissez-Faire. İçinde I. Vujačić ve M. Arandarenko (Eds.) *The economic causes and consequences of the First World War* (ss. 105-130). University of Belgrade.
- Roselli, A. (2014). *Money and trade wars in interwar Europe*. Springer.

- Sachse, V. E. (1989). *Hegemonic stability theory: An examination*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Graduate Faculty of the Louisiana State University and Agricultural and Mechanical College.
- Snidal, D. (1985). The limits of hegemonic stability theory. *International Organization*, 39(4), 579-614.
- Sönmezoğlu, F. (1995). *Uluslararası politika ve dış politika analizi*. Filiz Kitabevi.
- Strange, S. (1987). The persistent myth of lost hegemony. *International Organization*, 41(4), 551-574.
- Temin, P., & Toniolo, G. (2008). *The world economy between the wars*. Oxford University Press.
- UNOG. (t.y.). *UNOG library, registry, records and archives unit*.
[https://www.unog.ch/80256EDD006B8954/\(httpAssets\)/36BC4F83BD9E4443C1257AF3004FC0AE/%24file/Historical_overview_of_the_League_of_Nations.pdf](https://www.unog.ch/80256EDD006B8954/(httpAssets)/36BC4F83BD9E4443C1257AF3004FC0AE/%24file/Historical_overview_of_the_League_of_Nations.pdf).
- Wallerstein, I. M. (1984). Patterns and prospectives of the capitalist world-economy. *Contemporary Marxism*, 9, 59-70.
- Wallerstein, I. M. (1980). *The modern world-system II: Mercantilism and the consolidation of the European world-economy, 1600-1750*. Academic Press.
- Withers, H. (1918). *The League of Nations: Its economic aspect*. Oxford University Press.
- World Trade Organization. (2013). *World Trade Report 2013*.
- Yazid, N. M. (2015). The theory of hegemonic stability, hegemonic power and international political economic stability. *Global Journal of Political Science and Administration*, 3(6), 67-79.

